

סימן כב.

לסיומא דמס' ברכות

במתני' והתקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם וכו', ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך, ופירש"י ז"ל, פעמים שמבטלים ד"ת כדי לעשות לד', אף זה שמתכוון לשאול לשלום חברו זהו רצונו של מקום, שנא' בקש שלום ורדפהו, מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור, ר' נתן אומר: הפרו תורתך משום עת לעשות לד'. ונלע"ד דמחלוקתם תליא בזה, אי אמרינן שדוקא בעידנא דמקיים המצוה נדחה האסור, או אפי' שלא בעידנא ג"כ נדחת הלאו מפני קיום העשה; וכמו שמביא המ"א (סימן תמ"ו) בשם ר"ת דעשה דרבים דחי ל"ת אפי' דבעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה, אבל עשה דיחיד לא דחי ל"ת אלא דוקא בעידנא, והכי נמי, נוכל לומר, גבי שאילת שלום בשם: דת"ק שדורש הכתוב ככתבו סבר שדוקא בעידנא דמקיים המצוה דחי הלאו, ודיק הכתוב באופן זה: עת לעשות לד' כלומר: בשעה שאתה מקיים מצות ד', אז מותר להפר תורתו, אבל שלא בעידנא אסור. ור' נתן סבר אפי' שלא בעידנא ג"כ דחי העשה את הלאו, משום הכי מהפך את הכתוב ודורשו, הפרו תורתך משום עת לעשות לה'; מותר לעשות איזה אסור כדי לקיים אח"כ מצות ד'.

ועפ"י דברינו אלה תעלה בידנו לקשר את סוף גמ' ברכות להתחלת גמ' שבת. דהנה במתני' הראשונה, פשט העני את ידו לפניו ונתן לתוך ידו של בעה"ב העני חייב ובעה"ב פטור ואמרינן בגמ' ד"ג ע"א דפטור ומותר קאמר, והקשו שם תתוס': והא קא עבר אלפני עור לא תתן מכשול, ותרצו דמיירי בעני עכו"ם, והחפץ של עכו"ם, ולקמן בדף י"ט ע"א גרסינן: נותנין מזונות לפני עכו"ם בחצר, והקשו תתוס' אמאי נותנין מזונות לפני עכו"ם בשבת, כיון דאין מזונותיהן עליך כדאמרינן הכא ובגמ' ביצה (כ"א), דמוציא אני את העכורים שאין מזונותיהם עליך לתסר, וי"ל, כיון דמפרגסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל משום דרכי שלום חשיב קצת מזונותיו עליך לענין אסור טורח שבת דרבנן ושם בת"י חתיר לישראל לשלוח לעכורים חולת מיינו ע"י עכו"ם אפי' בשבת מפני דרכי שלום, ואעפ"י דבעידנא דעובר על השבת לא מקיים שום מצוה, מ"מ כיון שאח"כ כשיבא תיין לידו של החולה, מקיים בזה המצוה של דרכי שלום מותר. אי"כ משמע דברייתא זו סברה כר' נתן דלא בעי בעידנא, אבל משנה ראשונה פשיט העני את ידו שלדעת התוס' מיירי בעני עכו"ם, וגם החפץ של עכו"ם לכך שרי לבעה"ב להניח לעכו"ם

לקח חפץ שלו, וק"ל מפני מה דחקו התוס' לאוקמי מתני' בחפץ עכ"ם, ליקמי מתני' בנתן בפה"ב מזונות לפני עכ"ם, ומפני דרכי שלום שרי טרח כזו, כדאמר התוס' לקמן בדף י"ט, אלא נראה לי, דהתוס' רוצים לאוקמי מתני' כת"ק דר' נתן דסבר שדוקא בעידנא דחי מצותא לאסירא, ובשעה שבעה"ב מניח את המזונות לפני העכ"ם עוד לא מקיים שום מצוה עד שבא לידו, משום הכי צריך לאוקמי מתני' בחפץ של עכ"ם דוקא ודו"ק.

ועוד פלפלת אחת לסיומא דגמ' ברכות (ד' סיד) א"ר אלעזר א"ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו' יש לדיק בדברי ר' אלעזר: למה שנה בלשונו מלשון הכתוב, ולא אמר ת"ח עושים שלום בעולם, כמאמר הכתוב: עושה שלום במרומיו (ישעיהו).

ונלע"ד לבאר את המאמר ע"ד הדרש וממילא יתיישב קושיתנו חנ"ל.

הנה ידוע שהמצוות שנמסרו לנו מסיני נחלקות לשלש מחלקות: (עיין בפמ"ג חלק השלישי פתיחה כוללת) א) מצוות מעשיות שהן חובה עכ"א מישראל לקיימם ע"י עשיה; כמו: תפילין סוכה, וכדומה. ב) מצוות שאנו מקיימים ע"י דבור, כמו: ק"ש, קריאת ההלל, מקרא מגילה, ועוד כהנה. ג) מצוות שעלינו לקיימן ע"י מחשבה, כמו: להאמין באחדות הכירא, שהוא אזהרה של הדבור הראשון מעשרת הדברות; כמו שנא'

אנכי ד' אלקיך. וכנגדן נתנו לנו אזהרות רבות שלא לעביר על המצוות שנצטוינו: וכשאדם משים אל לבי את תכליתו שעבורו נברא, עליו להזהר במעשיו, ונדבורו ובמחשבתו, שעל ידי זהירותו בהם במדה ובמשקל אפשר לו לבוא לתכלית הנרצה. ויען שאדם קרוץ חומר נוסה לבבו לדברי המסית הוא היצר שבו: כמו שנא' לפתח חטאת רובץ, ודרשו חז"ל (ברכות ס"א) א"ר יצר הרע דומה לזכוב ויושב בין שני מפתחי הלב, שנא' זכובי מות יבאיש יביע שמן רוקח. ושמואל אמר: כמין חטה הוא דומה; שנא' לפתח חטאת רובץ. ויש להכין במאי פליגי, מאי נ"מ אם היצר דומה לזכוב, או דומה לחטה? ואפשר לומר דהנפקיתא בין שני המ"ד שאחד מדמה את היצ"ה לחטה, ואחד מדמה אותו לזכוב תליא במחלוקתם של אנשי המחקר. כי יש מהם אומרים, ובתוכם הרמב"ם ז"ל, כי גוף האדם שנברא מד' יסודות החומרי הם הם היצ"ה כאמת. יען כי כל ענינם של הד' יסודות לחמוד לתאוות גופניות, חימרית, כולם לרע יביטו. וכפי הרכבת ומזג יסודות, כן התאוות מתמזגות בתוכו לכן האדם עלול לחטא ופשע ע"י מזגו אם לא ברב התגברות העיוני בלמוד וזרוז לבטל החומר לגבי הצורה, דהיינו הגוף לגבי הנפש.

ושימ' ה' זו אפשר להעמיס בדברי שמואל, שמדמה את היצ"ה לחטה; כלומר כמו שגרעין החטה צומח מן הארץ ביתר

במצודתו. וע"כ צריך כל אדם לשום עצית בנפשו איך להנצל מעצת היצר, לבל יפול ח"ו במלכדתו. והנה אמרו חז"ל שאין תרופה להנצל מהמסית, כי אם ע"י עסק התירה: "אמר הקב"ה בראתי יצה"ר ובראתי לו תורה תבלין. כי רק ע"י חכמת התורה יוכל להתגבר ולמשול על כחותיו החמריים. וכמו שכ' בספר הכוזרי: כי אדם השלם יקרא, אם ימשל על כל משרתיו, כלומר: אבריו. ויתן לכל אחד חלקו בעתו, וכל אחד ממשרתיו ישמע לו בכל עת ובכל שעה למצותו, הוא המושל האמתי שאמרו עליו: ומישל ברוחו מלוכד עיר.

ועפ"י הרברים האלו יתישבו דברי ר' אלעזר שאמר ת"ח מרבים שלום בעולם; כי הת"ח שמתנהג בחכמת התורה יעשה שלום בעולם, כלומר: בגופו שהוא עולם קטן, ואמר מרבים שלום, ולא אמר עושים שלום, משום דר' אלעזר סבר כשיטתו של רב, שלא הרכבת המוגים של האדם גורמים להתחטאו, כי קודם שנכנס בו היצ"ה לא הי' לו שום נסיה להרע.

וְלָזֶה מַרְמֵז ר' אלעזר שתת"ח מרבים שלום, שמושכים את השלום שהי' שוכן בגופם קודם שבא היצ"ה, ואין נותנים לו למשול בגופם. וע"י עסק התורה שתת"ח עוסקים בת הם בונים את העולם, כי תכלית העולם היא התורה, שנ' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת.

עם קליטותיו, ולא יפרדו הקליפות מן הגרעין, משום שזהו טבע בריתו, כן האדם שהוא מורכב מארבעה יסודות חומריים. נוטה הוא בטבעו לחאות חומריות. אבל רבים מחכמי האמת אינם מסכימים לשיטה זו. ודעתם בזה, כי היצ"ה הוא מלאך רע מסטרא דס"מוהמון חילותיו, שמשים משכן לו (באדם) בקרב לבי של אדם, ומסיתו לעכור את פי ה'. ולולא השאור שבעיסה היה הגוף כרוך אחר הנשמה כעגלה אחר מנהיגה, ולנגד המסית ותמדיה, נתן הקב"ה לאדם יצר טוב שהוא מלאך הטוב כדי לשמרו לבל ילכד האדם בפח היצ"ה. ושיטתם זו אפשר להעמיס בדברי רב שמדמה את היצ"ה לזכוב, כלומר: כמו שהזכוב מבאיש את השמן תטהור, כן היצר הרע מבאיש ומלכלך את האדם בחטאים ופשעים ויען כי שלפעמים כשרואה המסית שהיצה"ט מתגבר עליו, ולא עלתה בידו לתטותו מני דרך, אז יתחשש בערמה, לבל יכירתו בן אדם; ובחלקת לשונו אומר לו: עשה זאת, כי תקיים בזה מצוה, ובאמת מביאו לידי עברה; כמו שכתבו בעלי המוסר, ולהכי אמר רב שהיצ"ה עומד בין שני מפתחי הלב; כלומר: הוא עושה שתי שליחות, שליחותו המוטלת עליו להסית את האדם להרע בדרכיו, ועוד הוא עושה שליחות אחרת, היינו שליחותו של היצ"ה"ט. ע"ז שמלמד לאדם לעשות מצוה, בכדי שלא ידע האדם כי מטמין מוקש לרגליו לחכשילו